

Van Bahçesaray’da Mimari Özellikleriyle Az Tanınan Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank – Sarivank – Horozvank - Dira Han)

*Saint Georges Monastery which Little Known for its Architectural Features in Van Bahçesaray
(Pouthkouvank - Sarivank - Roostervank - Dira Han)*

Yalçın KARACA*

Öz

Van Gölü Havzası jeostratejik ve jeopolitik konumu nedeniyle ilk çağlardan beri birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Tarihi ve kültürel miras açısından çok zengindir. Farklı Türk ve İslam devletlerinin bölgede oluşturdukları mimari eserlerin yanı sıra Hristiyanlara ait birçok manastır ve kilise bulunmaktadır. Manastırlar şehir yaşamından uzakta dünya ile ilişkisini kesmiş dinsel toplulukların inzivaya çekildikleri yerlerdir. Bünyelerinde farklı amaçlarla kullanılan çok sayıda yapı bulunur. Araştırmanın amacı çok az tanınan bu manastırı bilimsel metotlarla inceleyerek bilim dünyasına tanıtmak ve bölge turizmüne kazandırmaktır. Diğer amaç ise terminolojide az bilinen ve terim olarak kilise evi anlamına gelen jamatun yapılarının anlatılmasıdır. Bu yapılar diğer Hristiyan dini mimarilerinde bulunmayıp Ermeni mimarisine özgüdür. XII. yy. sonundan itibaren yaygın bir şekilde inşa edilmeye başlanmıştır. Genellikle manastır kiliselerinin batı cephelerine sonradan eklenmişlerdir. Çoğunlukla kiliselerden daha büyük mekânlara sahiptirler. Kiliselere geçiş özelliği gösteren jamatunlar yarı dini yarı sivil işlevli mekânlardır. Bu alandaki çalışmaların az sayıda ve yetersiz olması ele aldığımız konunun önemini artırmaktadır. Van’da tarafımızca çok sayıda saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri de Bahçesaray ilçesindeki Saint Georges Manastırı’dır. Sahada öncelikle gözlem yapılmıştır. Yapıların hassas ölçümleri yapılarak fotoğraflarla belgelenmiştir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda mimari eserlerin plan çizimleri yapılarak güncel durumları ortaya çıkarılmıştır. Önemli bulgulara ulaşılmıştır. Kompleks; bir kilise, jamatun ve şapelden oluşmaktadır. Kilise tek neflidir ve oldukça fazla sayıda örneği vardır. Buna karşın jamatun yapısı plan tipi itibarıyla üst örtüsü iki serbest destek tarafından taşınan jamatunların ülkemizdeki tespit edebildiğimiz tek örneğidir. Ayrıca 1970’li yıllarda üst örtüsü ile birlikte ayakta olan ve yöre insanı tarafından sivil amaçlarla kullanılan yapılar zamanla işlevselliğini kaybetmiştir. Bu nedenle günümüze gelen yapıların üst örtü ve duvarlarında doğal tahribat sonucu yıkılmalar

*Dr. Öğr. Üyesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, e-posta: ykaraca@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1642-2331

Atıf için / Cite as: Karaca, Y. (2025). “Van Bahçesaray’da Mimari Özellikleriyle Az Tanınan Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank-Sarivank-Horozvank-Dira Han)”. *Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi- ViSBiD*. Sayı: 9, ss: 69-98. DOI: 10.62068/visbid.1681671.

olduğu gözlenmiştir. Çalışmamız bölgede oluşan mimari gelişimin ve kültürler arasındaki etkileşimin aydınlatılması açısından fayda sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Van, Hristiyan, Manastır, Kilise, Jamatun.*

Abstract

The Lake Van Basin has been home to many different civilizations since ancient times due to its geostrategic and geopolitical location. It is very rich in terms of historical and cultural heritage. There are many monasteries and churches belonging to Christians in addition to the architectural monuments created by different Turkish and Islamic states in the region. Monasteries were places of seclusion for religious communities that were cut off from the world away from city life. They have many structures that are used for different purposes. The aim of the research is to introduce to the scientific world by examining it with scientific methods and to bring it to the tourism of the region that this little-known monastery. The other aim is to narrate jamatun structures which the lesser known in terminology and means a church house. These structures are not found in other Christian religious architectures but are specific to Armenian architecture. They began to be built extensively from the end of the 12th century onwards. They were generally added to the western facades of monastery churches. They usually have larger spaces than churches. The zhamatuns, which are transitional to churches, are semi-religious and semi-civilian spaces. The fact that the studies in this field are few and insufficient increases the importance of the subject we are addressing. We have conducted many fieldworks in Van. One of them is the Saint Georges Monastery in Bahçesaray district. Firstly, observations were made in the field. Structures documented with photographs by were taken precise measurements of the structures. In line with the information obtained, was revealed the current situations by making plan drawings of architectural works. Important findings have been reached. The complex consists of a church, jamatun and chapel. The church has a single nave and there are quite a many examples. Despite that, in terms of plan type the jamatun structure is the only example in our country of jamatuns whose upper cover is carried by two free supports. In addition, the structures that were standing with their upper covers in the 1970s and used for civilian purposes by the local people lost their functionality over time. For this reason, it was observed that the upper covers and walls of the structures that have survived to the present day have collapsed as a result of natural damage. Our study will be useful in illuminating the architectural development and the interaction between cultures formed in the region.

Keywords: *Van, Christian, Monastery, Church, Jamatun.*

Giriş

Doğu Anadolu Bölgesi’nin Van Gölü Havzası’nda yer alan Van, yüzölçümü bakımından Türkiye’nin en büyük illerinden biridir. oğunluğu volkanik olan dağlık bir araziye sahiptir. Güneyden itibaren Hakkâri, şırnak, Siirt, Bitlis ve Ağrı illerimiz ile çevrilidir. Serhat şehrimizin doğusunda ise İran sınırı bulunur. Büyükşehir olan Van’ın 13 ilçesi vardır. Araştırma konumuz olan manastır, yabancı kaynaklarda Moks yerel isimlendirmeye Miks olarak da bilinen Bahçesaray ilçesindedir. Van’ın 110 km güneybatısında yer alan ulaşımı en zor ve en kk ilçesidir. Güneyinde Pervari, batısında Hizan, kuzeyinde Gevaş, doğusunda ise atak ilçesi bulunmaktadır (Harita1-2). Daha önce nahiye iken 1987 yılında Van iline bağlı ile statüsüne kavuşmuştur (Uluçam, 2000: 122).

Van’ın jeostratejik ve jeopolitik konumu ilk çağlardan beri birçok farklı medeniyetin bu havzada yerleşmesine ve gelişmesine imkn tanımıştır. Bölgeden gelmiş geçmiş her uygarlık tarihi süreç içerisinde dini, askeri ve sivil mimari alanında st seviyede eserler oluşturmuştur. Van çok zengin tarihi ve kültürel değere sahiptir. Urartu kale ve kaya mezarları, İşlam eserleri olan cami, türbe ve medreseleri, Hristiyanlara ait manastır ve kiliselerin yanı sıra doğal ekolojisiyle ne çıkmaktadır. Urartu Devleti’ne ait arkeolojik yerleşim yerleriyle birlikte Müslüman ve Hristiyanlara ait mimari eserler kendine özgü bir nitelik taşıtmaktadır. Bu yönleriyle ülkemizin turizm merkezlerinden biridir.

Van Gölü çevresinde oluşturulan mimari eserlerin başında dini yapılar yer almaktadır. Ortaçağ ve sonrası Müslümanların oluşturdukları tarihi miras oldukça zengindir. Bu eserler, havzadaki kültürel canlılığın oldukça st seviyede olduğunu göstermektedir. Hristiyanlara ait eserler arasında ise kilise ve manastırlar dikkat çekmektedir. Özellikle manastırlarda uygulanan farklı plan tiplerindeki yapılar, fiğrl, geometrik ve bitkisel süslemeler yapıların kendi içinde bir oluşum sürecine sahip olduklarını göstermektedir.

Bu coğrafyada yaşayan Ermeniler IV. yy. başında Hristiyanlığı kabul etmişler ve bu süreçten itibaren Sasani, Bizans, Emevi, Abbasi ve farklı Türk İşlam devletleri hkimiyetinde XX. yy. başına kadar bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir. Yüzyıllar boyunca Müslümanlar ile Hristiyanlar bazı zaman dilimleri hariç bir arada yaşama becerisini göstermişlerdir. Bu uyumun sağlanması Ortodoks Bizans ile Monofizit olan Ermeniler arasındaki mezhep farklılığının da büyük etkisi olmuştur.

Osmanlı Devleti XVI. yy.’da bölgeye tamamen hkim olmuştur. Güçlü bir devletin sağladığı siyasi istikrar ve savaşsız huzur ortamı ticaretin gelişmesi ile ekonominin ilerlemesini sağlamıştır. Bu süreç sonucunda başta Van olmak üzere bütün bölgede kültürel ortam canlanmıştır. Bunun sonucunda çok sayıda dini ve sivil mimari eser inşa edilmiştir. Yabancı araştırmacılar bu dönemi XVII. yy. Ermeni mimarisinde Rönesans olarak tanımlamaktadır (Thierry, 1986: 793-827).

Ermeni sanatı Doğu Hristiyan sanatları içinde değerlendirilir. Dini mimaride daha çok manastır kuruluşları ne çıkmaktadır. Manastırlar Yunanca *monos* (yalnız) kelimesinden türemiştir. Daha çok inziva amaçlı kullanılmışlardır. Dağlık ve kırsal arazilerde inşa edilmişlerdir. Yerleşim yerlerinden uzakta dini eğitim ve öğretimin de verildiği yapı ya da yapı topluluklarıdır. Kilise ve şapellerin yanı sıra başta

barınma mekânları olmak üzere çok farklı işlevlere sahip dinsel ve sosyal amaçlı binalar da bulunmaktadır. Bu yapıların işleyişinde hiyerarşik bir düzenleme vardır (Arseven, 1983: 1270; Sözen ve Tanyeli, 1994: 153; Hasol, 1998: 300)

İncelediğimiz bu manastırda kilise ve ek mekânlar ile birlikte bir de jamatun¹ yapısı bulunmaktadır. Terim olarak kilise evi anlamındadır. Bu yapılar diğer Hristiyan dini mimarilerinde bulunmayıp Ermeni mimarisine özgüdür. XII. yy. sonundan itibaren yaygın bir şekilde inşa edilmeye başlanmıştır. Genellikle manastır kiliselerinin batı cephelerine sonradan eklenmiş olup çoğunlukla kiliselerden daha büyük mekânlara sahiptirler. Kiliselere geçiş özelliği gösteren, içinde din adamları, zenginler ve soylu idarecilerin mezarlarının bulunduğu, zaman zaman eğitim amaçlı kullanılan, içinde sosyal ve dini konuların tartışılıp kararların alındığı toplantılar yapılan, dini ayin ve törenlerde kiliselerde yer kalmadığı zamanlarda toplanılıp dua edilen, yarı dini yarı sivil işlevli mekânlardır (Mnatsakanyan, 1952: 18-20; Thierry ve Donabedian, 1989: 197-198, 612; Karaca, 2005: 3).

Yabancı araştırmacıların aksine Ermeni sanatıyla ilgili yerli bilim insanları tarafından yapılan akademik araştırma ve çalışmalar az sayıda ve yetersizdir. Van Gölü Havzası başta olmak üzere Doğu Anadolu Bölgesi Hristiyan dini mimarisi üzerine yerli ve yabancı materyal taramasının yanı sıra, uzun bir süredir görev yaptığımız Van'da da çok sayıda saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Farklı zamanlarda incelediğimiz manastırlardan biri de Bahçesaray ilçesindeki Saint Georges (Pouthkouvank-Sarivank-Horoz Manastırı-Dıra Han) Manastırı'dır. Araştırmanın veri kaynakları literatür taraması sonucu ulaşılan kaynakların yanı sıra arazi çalışmasına çıkıldığında elde edilen bilgi, bulgu ve görsel malzemenin oluşmaktadır.

Makale çerçevesinde ele alınan yapılar geçmiş ve bugüne ait eldeki verilerle tanımlanacaktır. Saint Georges Manastırı'ndaki yapılar topluluğundan ayakta olan kilise ve jamatun plan ve mimari açıdan değerlendirilecektir. Sonuçta, manastırın bölge ve bölge dışındaki eserler ile plan ve mekân anlayışı bakımından bir karşılaştırmasının yapılması amaçlanmıştır. Tarihi eserler ülkemizin kültürel mirası içinde yer almaktadır. Çok az tanınan bu manastırın bilim dünyasına tanıtılması ve bölge turizmine kazandırılması önem taşımaktadır.

1. Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank-Sarivank-Horoz Manastırı-Dıra Han)

Manastırın ismi hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir. En çok kabul gören iki etimolojik açıklama vardır: Birincisi “potorig” (fırtına) kelimesi, ikincisi ise “puyt – putagan” (imdadı yetişen - yardım eden) kelimelerinden geldiği görüşüdür. Manastırın kurulduğu coğrafyanın iklim koşulları çok zorludur ve yılın büyük bir bölümünde karla kaplıdır. Manastır, dağlık ve sürekli fırtınalı olan bir yerdedir. Her iki görüş de manastırın konumuna uygundur ve yolunu kaybeden ziyaretçiler ya da

¹ Bu çalışmada incelenen jamatun yapısı 2004 yılında tamamladığımız “Doğu Anadolu Bölgesi Hristiyan Dini Mimarisinde Jamatun Yapıları” başlıklı doktora tezinde ele alınmıştır. Ancak o zaman ulaşılamayan yeni veriler ışığında tekrar değerlendirilmesinin faydalı olacağı kanaati doğmuştur. Ayrıca tezde manastır kompleksinin sadece jamatun yapısı mevcuttur. Bu makalede; farklı veriler doğrultusunda manastırın kilisesi, şapeli ve ek mekânları da dâhil olmak üzere bütüncül bir araştırmaya tabi tutulmuş ve yapıların güncel durumları ortaya çıkarılmıştır.

yolcular için bir sığınak olarak görölmesine dayanmaktadır (Thierry, 1989: 399-402)

Efsaneye göre fırtınada kaybolmuş yolculara siyah bir horozun rehberlik etmesi nedeniyle veya şapelin alınlık tablası üzerinde bulunan horoz kabartmasından dolayı manastıra Horoz Manastırı denilmiştir (Layard, 1853, s. 416). Manastırın eski bir geleneğine göre buradaki horoz ötmeden yola çıkılmazdı. Horozun sesi duyulmadan yola çıkanların mutlaka kar ve tipiye yakalanacaklarına inanılırdı (Nişanyan, 2024: 531). Bir diğeri ismi bulunduğı zorlu coğrafiyadan kaynaklı Dağ Manastırı anlamına gelen Sarivank’tır. Eski yol üzerinde bulunması nedeniyle yolcuların uğrak yeridir ve burada kalınmasından dolayı Dira Han (Han Kilise) ismiyle de bilinmektedir (Karaca, 2004: 177; Kılıç vd., 2006: 245)

Saint Georges’in (Surp Kevork) kutsal eşya ve parçalarının (rölik) korunduğı bu manastırda hastaların şifa bulacağına inanılmaktadır. Bu nedenle özellikle 19. yüzyılda, halkın buraya duyduğu dinî bağılılığın bir sonucu olarak gelen çok sayıda adak ve bağış manastırın üst seviyede bir gelir kaynağına sahip olmasını sağlamıştır. (Nişanyan, 2024: 532).

1.1. Konumu ve Genel zellikleri

Bu manastır eski Bahçesaray–Gevaş dağ yolu üzerindedir. 38° 12’ Kuzey enlemi, 42° 46’ Doğu boylamında yer almaktadır. Yapılar Ağırof sıra dağlarının (3400 m) güney yamacındaki Ağzı Gedik Geçidi’nin (3250 m) eteğinde bulunan 2400 m yüksekliğindeki küçük bir taraça üzerinde kurulmuştur (Saraçoğlu, 1989: 93-94). Manastıra Bahçesaray ilçesinden kuzeydoğuya doğru yapılan ve Sündüz Çayı’nı takip eden patika yoldan ulaşılmaktadır. Bu yürüyüş yaklaşık dört saat sürmektedir.

Manastır; Saint Georges Kilisesi, kilisenin batısına eklenen jamatun (gavit), kilisenin güneybatı ve jamatunun güneydoğu köşesinde yer alan bir şapel, kilisenin doğu köşesinden başlayıp güneye doğru devam eden keşişler ve yolcuların kaldığı mekânlar, etrafı duvarlarla çevrili bir avlu, çeşme ve mezarlıktan oluşmaktadır (Çizim 1). Yapılar kuzeyden güneye doğru eğim yapan bir arazinin taraça şeklinde düzleştirilmesiyle elde edilen düz bir alana oturtulmuştur (Fotoğraf 1).

1970’li yılların başında yabancı ziyaretçilerin verdiği bilgilerden manastır yapılarının sağlam olduğu ve yerel yaylacılar tarafından etrafında çadırlar kurulduğu bilinmektedir (Karapetian, 2015: 10, 24). Jamatun yapısının da tandır evi olarak kullanıldığı görölmektedir (Fotoğraf 2-3). Yapılardan günümüze, üst örtüsü yıkılmış olan kilise ve bu yapının batısına eklenen jamatun sağlam olarak gelebilmiştir. Kilisenin güneybatısına bitiştirilen şapel ve ek mekânlar yıkılmış durumdadır (Fotoğraf 4).

1.2. Tarihçesi

Manastırın kuruluş tarihi tespit edilememiştir. Ermeni rivayetlerine göre vasal Vaspurakan Krallığı (908-1021) döneminde kurulmuştur. Fakat bu iddiayı destekleyecek yazılı kaynak veya tarihi bilgi bulunmamaktadır. Kilisenin mimari özelliklerinden yola çıkarak X - XI. yüzyılda inşa edildiğı kabul edilmektedir. Saint Georges Manastırı XIV. yy.’da aktiftir. British Museum’da bulunan 1317 tarihli bir el yazmasına göre manastır, bu yüzyılda Vaspurakan bölgesinin önemli bir kültür merkezidir. El yazma

kitapların kopyalandığı manastırda bir ekol oluşmuş ve bu ekol XIV. yüzyılın sonuna kadar etkinliğini sürdürmüştür. XV. yüzyılda manastırın okulu kapanmıştır. Ancak kitap yazma ve kopyalama faaliyeti başrahip Hovhannes'in denetimi altında devam etmiştir (Thierry, 1970: 150)

Kilisenin batı cephesine eklenen jamatun 1601 tarihinde inşa edilmiştir (Thierry, Donabedian, 1989, s.309.) Yapının batı cephesinin doğusunda bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabe yüzeyinde oluşan aşınma nedeniyle tahrip olmuştur ve okunamamaktadır (Fotoğraf 5). Kitabe hakkında bilgi veren araştırmacı J. M Thierry yazıların orijinal metnini vermemiştir. Kitabenin anlamını bu yazardan aldığımız şekliyle aktarıyoruz : “Bu giriş Piskopos Stepanos, Mxtar, Askandar, Martiros ve ... tarafından yapılmıştır. 1601” (Thierry, 1970: 153).

Kilisenin güneybatı duvarına eklenen III. Khatchatour Şapeli'nin doğu cephesinde günümüze gelemeyen bir inşa kitabesi yer almaktaydı (Fotoğraf 6). Bu kitabeye göre yapı Akdamar Katogikosu III. Khatchatour Chiroyan (1864-1895) tarafından 16 Haziran 1887 tarihinde yaptırılmıştır (Thierry, 1970: 151-153; Uluçam, 2000: 132). Günümüzde şapel büyük ölçüde yıkılmış durumdadır. Bu nedenle adı geçen kitabeyi tespit etmemiz mümkün olmamıştır. Bu şahsın mezar taşı Van Müzesi'nde bulunmaktadır (Fotoğraf 7-8). Mezar taşındaki kitabeye göre III. Khatchatour Chiroyan Rışdunik'teki Poğonis yerleşiminde 1819 yılında doğmuş, 1850 tarihinde rahip olmuş, 1858'de piskoposluk rütbesini almış, 1864 yılında katogikos olmuş ve 2 Aralık 1895 tarihinde Van'da ölmüştür (Şan, 2024: 331). Araştırmalarımız sonucu III. Khaçadur Şiroyan'ın doğum yeri olarak gösterilen Poğonis (Pogonik-Pağnik) yerleşmesi günümüzde Van Bahçesaray ilçe sınırları içerisinde kalan Doğanyayla köyüne bağlı Küllüce mezrasıdır. (<https://www.nisanyanyeradlari.com/?y=Poğonis> E.T. 10.04.2025).

Manastır XX. yy. başında terk edilmiş ve işlevini kaybetmiştir.

2. Manastır Yapıları

2.1. Saint Georges (Surp Kevork) Kilisesi

Kilise ve jamatun yapısı birbirine bitişik olup, kuzeyden güneye doğru eğim yapan ve kuzeyi kayalık olan bir arazinin düzleştirilmesi sonucu elde edilen taraça üzerine inşa edilmiştir (Fotoğraf 9).

Yapı, doğu - batı doğrultusunda uzanan, dıştan 6.30 x 11.20 m ölçülerinde dikdörtgen bir alana oturmaktadır. Tek nefli kilise plan tipinde inşa edilmiştir. Kilisenin üst örtüsü çökmüş ve kuzey duvarının batı tarafında tahribat oluşmuştur (Çizim 2).

Kilisenin batı cephesi 6.30 m uzunluğundadır. Batısına eklenen jamatun üst örtüye kadar bu cepheyi kapatmıştır. Jamatunun içinde kalan bu cephenin orta eksenine denk gelecek şekilde yapılmış 0.80 x 1.30 m ölçülerinde dikdörtgen formlu, üst kısmı yuvarlak kemerle sonlanan bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Kapı üç blok taşla sınırlandırılmış ve atkı taşının üzerine yapılan sağır kemerle içe doğru 0.20 m girinti sağlanmıştır. Giriş 1.10 m derinliğindedir. Bu girişin her iki yanına jamatunun üst örtüsünü taşıyan kemerlerin atıldığı iki duvar payesi örülmüştür. Yüzeyden 0.60 m çıkıntı yapan bu payeler kiliseye ait değildir (Fotoğraf 10). Kapının üst hizasında açılan ve kiliseyi aydınlatan batı mazgal

Van Bahçesaray'da Mimari zellikleriyle Az Tanınan Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank-Sarivank-Horozvank-Dıra Han)

pencere bu ekleme ile dıştan tamamen kapanmıştır. Ancak batı duvarındaki bu pencere i mekândan net bir şekilde grlmektedir (Fotoğraf 11).

11.20 m uzunluğundaki güney cephenin hemen hemen tamamı sonradan güneybatı köşesine bitişik yapılan ek şapel ve güneydoğusuna bitiştirilen sivil mimari yapıların yıkıntıları nedeniyle kapanmıştır. Yaptığımız incelemede her hangi bir açıklık ve pencere tespit edilememiştir (Fotoğraf 12).

Doğru cephenin uzunluğru 6.30 metredir. Apsisin olduğu bu cephe sağlam durumdadır. Doğruya doğru eğim yapan arazi nedeniyle zemin örülerek yükseltilmiştir. Apsis yarım yuvarlağı dışa taşıntı yapmamaktadır. Bu cephede hareketliliğı sağlayan tek unsur apsisin tam ortasında açılan ve apsis kısmını aydınlatan dikdörtgen formlu mazgal penceredir (Fotoğraf 13).

Güney cephenin simetrisi olan 11.20 m uzunluğundaki kuzey cephenin tamamı beden duvarlarının yarı yüksekliğine kadar eğimli araziye yaslanmıştır. Cephenin batı köşesine jamatunun kuzeydoğu duvarı örülerek bitiştirilmiştir ve cepheden dışarıya 1.30 m taşıntı yapmaktadır. Kilise duvarının batı tarafındaki üst kısımlar yıkılmıştır. Her hangi bir açıklık ve pencere tespit edilememiştir (Fotoğraf 14).

Yapının dıştan hafif kırma çatı şeklindeki üst örtüsü günümüzde tamamen çkmştir. İç mekân doğu - batı doğrultusunda uzanan apsis yarım yuvarlağı dahil 4.30 x 9.10 m ölçülerinde dikdörtgen bir plan göstermektedir. Kilisenin içi tek neflidir. Batı girişten itibaren apsis kemerine kadar uzunluğru 6.60 metredir. Apsis yarım yuvarlağının derinliğı 2.50 m olup, kuzey-güney doğrultusunda ise 3.65 m enindedir. Apsisin güney ve kuzey duvarlarında simetrik olarak yapılmış iki duvar nişi vardır. Bu nişler 0.40 x 0.70 m ölçülerinde dikdörtgen formda yapılmış olup 0.60 m derinliğe sahiptirler (Fotoğraf 15).

İç mekânda ibadet mekânının üzerini rtten ve günümüze gelemeyen beşik tonoz, ortada iki duvar payesi ile köşelerde yer alan ikişerden dört adet köşe duvar payesi üzerine atılan kemerler tarafından taşınmaktaydı. Bu kemer ve payeler beden duvarları ile birlikte üst örtünün itki gücünü karşılamaktadır. Kuzey ve güney beden duvarlarının ortasındaki iki duvar payesi 0.80 m enindedir. Duvar yüzeylerinden dışa doğru kademeli olarak 0.40 m taşıntı yapmaktadır. Kısmen yıkılmalar oluşmuştur. İç mekân kuzey duvarın doğusunda 0.50 x 0.80 m ölçülerinde bir duvar nişi daha vardır. Üst örtü tamamen çöktüğü için zemin oldukça yükselmiş durumdadır (Fotoğraf 16-17).

Kilisenin içi doğu ve batı cephelerde açılan dikdörtgen formlu iki adet mazgal pencereyle aydınlatılmıştır. Batı duvarının ortasındaki mazgal pencere jamatun yapısının eklemlenmesi sonucu tamamen kapanmıştır.

Yapının beden duvarları 1 m kalınlığa sahiptir. Dolgu duvar tekniğıyle örülen duvarlarda kullanılan malzeme moloz taştır. Yapıda herhangi bir süsleme unsuru tespit edilememiştir.

2.2. Saint Georges (Surb Kevork) Jamatunu

Jamatun, Saint Georges Kilisesi'nin batısına eklenmiştir. Dıştan 9.50 x 10.20 m ölçülerinde olup kare bir plana sahiptir. Ortada iki serbest paye ve altı duvar payesinin üst örtüyü taşıdığı merkezi plan şemasında inşa edilmiştir. Bu plan tipi, Türkiye'de tespit edebildiğimiz jamatunlar arasında tek örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Fotoğraf 18).

Yapının batı cephesi 9.50 m uzunluğunda olup tam ortada jamatuna giriş kapısı yer almaktadır. Giriş 0.80 x 1.30 m ölçülerindedir. İki dikme, diğeri atkı taşı olarak üç blok taş kullanılmıştır. Kapının üst kısmı duvar yüzeyinden 0.20 m içe girinti yapan bir kör kemerle hareketlendirilmiştir. Kapının üst hizasında bir mazgal pencere yer almaktadır. Çatı saçağının hemen altındadır. Bu cephe, doğu cepheye göre 0.40 m kısa tutulmuştur (Fotoğraf 19).

10.20 m uzunluğundaki güney cephede kullanılan malzemeden iki ayrı yapım dönemi geçirdiği anlaşılmaktadır. Son zamanlardaki eklemeler sırasında güney cephenin de dış duvarları onarılmış olmalıdır. Cephenin doğusunda duvara bitişik olarak örülmüş basamak izleri, günümüzde büyük ölçüde yıkık olan şapelin üstüne ikinci bir kat yapıldığını göstermektedir. Şapelin batı duvarı güney cephenin doğusuna bitleştirilmişti. Çatı saçağının hemen altında iki adet mazgal pencere yer almaktaydı (Fotoğraf 20). Günümüzde güney cephenin batı kısmı hariç yarı yüksekliğe kadar doğal tahribat sonucu yıkılmıştır.

Jamatunun doğu duvarını kilisenin 6.30 m uzunluğundaki batı cephesi oluşturmaktadır. Burada jamatuna ait ayrı bir duvar bulunmamaktadır. Yapı kilisenin batı cephesine iki duvar payesi ile bitleştirilmiştir. Duvarın ortasındaki kapı ile kiliseye geçiş sağlanmaktadır (Fotoğraf 21). Jamatun, kilisenin kuzeybatı – güneybatı köşe duvarlarına dıştan eklenmiştir ve bu kısımlar kiliseden 1.80 m dışa taşıntı yapmaktadır. Güneydoğuda köşe duvarında açılan 0.80 m enindeki kapıyla şapele geçilmekteydi. Bu kısım yıkılmış durumdadır (Fotoğraf 22). Doğu duvarı toplam 9.90 m olup, batı duvarından 0.40 m daha uzun yapılmıştır.

Yapının 10.20 m uzunluğundaki kuzey cephesi eğimli bir kayalığa yaslanmıştır. Yarı yüksekliğe kadar olan kısmı toprakla aynı seviyededir. Bu cephede de aydınlatma için 0.15 x 0.40 m ölçülerinde iki adet mazgal pencere yer almaktadır (Fotoğraf 23).

Yapının dış örtüsü, dışa taşan saçaklarıyla hafif meyilli kırma çatı şeklinde yapılmış ve taş plakalarla kaplanmıştı. Ancak günümüzde üst örtünün güney ve doğu kısmı çökmüştür (Fotoğraf 24).

İç mekânın üst örtüsünün ana taşıyıcısı ortada yer alan 0.70 x 0.70 m ölçülerinde iki serbest payedir. Kuzey ve güneyde duvar yüzeyinden 0.30 m çıkıntı yapan birer, doğu ve batıda ise ikişer “L” şeklindeki duvar payesi daha bulunmaktadır. Bu payeler üzerine yaslanan yuvarlak kemerlerin taşıdığı altı bölümlü bir üst örtü oluşmuştur (Fotoğraf 25-27).

Batı giriş bölümünün üzeri 3.30 x 3.80 m ölçülerindeki pendentif geçişli elips bir kubbeyle kapatılmıştır. Günümüzde kubbenin ortası delinmiş durumdadır. Doğudaki kiliseye bitişik 3.10 x 3.80

Van Bahçesaray’da Mimari zellikleriyle Az Tanınan Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank-Sarivank-Horozvank-Dıra Han)

m ölçülerindeki ikinci bölümün üzeri ise aynalı tonozla örtülüdür. Bu kısım günümüzde çökmüştür. Jamatun ve kilisenin giriş ekseninde bulunan kubbe ve tonoz i meknn tamamını kapatmadığından, kuzey ve güney kısımlarının üzeri ikişerden dört adet beşik tonoz şeklindeki geniş kemerlerle örtülmüştür (Fotoğraf 28-29). İ mekân beş adet mazgal pencere ile aydınlatılmıştır.

Jamatunun kuzey duvarının doğusunda, 0.50 x 0.70 m ölçülerinde ve 0.40 m derinliğinde iki adet dikdörtgen duvar nişi açılmıştır. Jamatunun zemini kilisenin zeminden daha alçaktır. Orijinal döşemesi bozulmuştur.

Yapıda her hangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Jamatunun duvarları 1.00 m kalınlığındadır. Dolgu duvar tekniğıyle örülmüştür. İçten ve dıştan iri moloz taş kaplama duvarların ortası harçla tutturulmuş daha kk moloz taşlarla doldurulmuştur. İ mekndaki paye ve kemerlerde kabayonu taş malzeme ile birlikte kesme taş, st örtüde ise daha ince kayaç taşlar kullanılmıştır.

2.3. III. Khatchatour Chiroyan şapeli

Yapı kilisenin dıştan güneybatı köşesine bitiştirilmiştir. Jamatunun güney duvarının doğusundadır. Dıştan 4.50 x 5.30 m ölçülerinde yaklaşık kare planlıdır. st örtüsü çökmüş ve duvarları büyük oranda yıkılmıştır. Jamatun yapısının gneydoğı köşesinden 0.80 m enindeki bir kapı ile i mekna geçilebilmektedir. Duvar kalınlığı 0.80 m’dir ve yapıda moloz taş malzeme kullanılmıştır. Kalitesiz bir işçiliğe sahiptir.

Arşiv fotoğraflarından güney duvarının ortasında bir giriş olduğu ve kapı st alınlığında horoz kabartması bulunduğu grlmektedir. Ancak günümüzde bu süsleme tespit edilememiştir (Fotoğraf 30).

Sonuç

Anadolu’da tarih öncesi çağlardan başlayarak oluşturulan maddi ve manevi kültür mirası bu coğrafiyayı dünyanın en büyük açık hava müzelerinden biri yapmıştır. Hristiyan Ermenilere ait dini mimari eserler ise bu coğrafiyadaki kültürel mirasın bir parçasını oluşturmaktadır. Van Gölü Havzası birçok farklı medeniyete ev sahipliğı yapmıştır. Hristiyanlara ait çok sayıda manastır ve kilise bulunmaktadır. Doğu ve Batı Hristiyan mimarisinde manastırlar önemli bir konuma sahiptirler. Genel olarak bakıldığında, Doğu Hristiyan sanatları içinde değerlendirilen Ermeni dini mimarisi de daha çok manastır ve kilise yapılarıyla ön plana çıkmaktadır. IV. yy. başlarında Hristiyanlığı kabul eden Ermeniler, yaşadıkları toprakların özelikle kırsal ve dağlıklı bölgelerinde çok sayıda manastır ve kilise inşa etmişlerdir. Ermeni dini mimarisine ait ilk manastır oluşumu, Ermenistan’ın başkenti Erivan yakınındaki Ecmiadzin Manastırı’dır. Ermeniler arasında özel bir yeri bulunan ve ilk Ermeni dini merkezi olan bu manastırın ana kilisesinin, Ermeniler arasında Hristiyanlığı yayan Saint Gregoire tarafından IV. yy. başlarında yaptırıldığı kabul edilmektedir (Karaca, 2004: 270).

Van’ın Bahçesaray ilçesindeki Saint Georges Manastırı’nda yaptığımız objektif ve bilimsel çalışmamız sonucu önemli bulgulara ulaşılmıştır. Öncelikle 1970’li yıllarda st örtüsü ile birlikte ayakta

olan ve sivil amaçlarla kullanılan yapılar zamanla işlevselliğini kaybetmiştir. Bu nedenle günümüze gelen yapıların üst örtü ve duvarlarında doğal tahribat sonucu yıkılmalar olduğu gözlenmiştir. Metin akışı içinde bu değişim görsellerle ortaya konmuştur.

Manastır kompleksi bir kilise, jamatun ve şapelden oluşmaktadır. Kilise tek nef plan tipinde inşa edilmiştir. Ermeni dini mimarisinde tek nef planlı kiliselerin en eski örneklerini 4-5. yy'da görmek mümkündür. Tek nefli kilise planı yaygın olarak kullanılmıştır. İlerleyen zaman sürecinde ise değişik bölgelerde ihtiyaçlara ve mekân anlayışına bağlı olarak farklı plan denemeleri ile mekânsal çözümlemelere gidilmiştir (Karaca, 2016: 151 vd). İster yakın isterse uzak coğrafyalarda olsun yurt içi ve yurt dışından farklı milletlere ait (Bizans, Süryani, Nasturi, Gürcü ve Ermeni) tek nefli kilise örnekleri oldukça fazladır (Bayram, 2005: 98; Tuntay, 2022) Burada dikkati çeken Ermeni kiliselerindeki apsislerin genelde dışarı taşınmaması ve doğuda düz bir cephe ile sınırlanmasıdır. Buna karşın Van'ın güneyinde kalan Şırnak ve Mardin gibi illerde inşa edilen Süryani kiliselerinde apsis yarım yuvarlağı kullanımı yaygın değildir. Bazı eserlerde karşımıza çıkmaktadır (Karaca ve Şan, 2020: 457 vd). Hakkaî ve kısmen Şırnak'ta inşa edilen Nasturi kiliselerinde ise apsis bulunmamaktadır. Sade ve farklı plan özellikleri gösteren bu kiliseler üzerine Van Yüzüncü yıl üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde yeterli akademik çalışma yapılmış bulunmaktadır (Top, 2001: 520; Top, 2006: 177; Top, 2021: 215) Yüzlerce örnek verebileceğimiz bu plan tipine yakın coğrafyadan birkaç örnek vermek yeterli olacaktır (Çizim 3-6).

En önemli sonuç jamatun yapısıyla ilgilidir. Bu yapı plan tipi itibarıyla üst örtüsü iki serbest destek tarafından taşınan jamatunların ülkemizdeki tespit edebildiğimiz tek örneğidir. Bu plan tipinin Türkiye'de başka bir örneği bulunmamaktadır.

Ermeni mimarisine özgü olan ve XII. yy. sonundan itibaren manastırlarda inşa edilen jamatunlar kendilerinden önce inşa edilmiş kiliselerin batı cephelerine sonradan eklenmişlerdir. Jamatunlar ağırlıklı bir şekilde üst örtüsü dört serbest destek üzerine oturan merkezi plan tipinde inşa edilmişlerdir. Bu gruba giren jamatunlar, Ermeni jamatun mimarisinin ana plan tipini oluşturmaktadır. Bunun bölge ve ülke dışında oldukça fazla sayıda örneği vardır (Çizim 7).

İncelediğimiz yapı iki serbest destekli merkezi planlı bir yapıdır. Ortaya çıkışında topografyanın olumsuz şartlarının da etkili olduğu iki serbest destekli jamatunların plan tipinin geliştirilmesi yoluna gidilmemiş ve tespit edebildiğimiz dört mimari örnekle sınırlı kalmıştır. Bunda yapısal sorunların da etkili olduğu kanaatini taşımaktayız. Yapılardan üç tanesi yurt dışındadır. Bunlardan iki tanesi Ermenistan'daki Hayravank ve Sxmuradivank ile Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesindeki Martakert veya Ağdara ilçesindeki Arakyalıvank manastır kompleksinin içinde bulunan jamatunlardır (Cuneo, 1988: 159, 181, 246). Diğer yapı ise Türkiye sınırları içinde kalan incelemiş olduğumuz Van Bahçesaray ilçesindeki Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank – Sarivank - Horoz Manastırı - Dira Han) jamatunudur (Çizim 8-10).

Van Bahçesaray’da Mimari zellikleriyle Az Tanınan Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank-Sarivank-Horozvank-Dıra Han)

Kilisenin güneybatı duvarına eklenen III. Khatchatour apeli’nin banisinin Akdamar Katoğikosu III. Khatchatour Chiroyan’dır (1864-1895). Bu şahısla ilgili detaylı bilgilere ulaşılarak burada ele alınması önemli sonuçlardan biridir.

Özellikle X. yy. dan başlayarak Müslüman ve Türk devletlerinin hkimiyeti altında oluşturulan Hristiyan dini mimarisine ait eserlerin yapımı bağlı olunan siyasi erkin onay verdiği kriterler çerçevesinde şekillenen ve büyük maliyetleri olan inşa süreçleridir. Bu süreçler aynı zamanda ekonomik güce de bağlı olarak şekillenir. Özellikle Osmanlı Devleti’nin bölgeye tamamen hkim olmasıyla birlikte oluşan skn ve istikrar ortamıyla birlikte gayrimüslimlerin inşa ve imar faaliyetlerine ağırlık verdiği bilinmektedir. Çalışmamız bölgede oluşan mimari gelişimin ve kültürler arasındaki etkileşimin aydınlatılması açısından fayda sağlayacak ve sonraki çalışmalar için veri oluşturacaktır.

Kaynakça

Arseven, C. E. (1983). *Sanat Ansiklopedisi, III.* s. 1270. İstanbul: MEB Yayınları.

Bayram, F. (2005). *Artvin’deki Gürcü Manastırlarının Mimarisini.* İstanbul: Ege Yayınları

Cuneo, P. (1988). *Architetture Armena I*, Roma: Fondazione Gulbenkian

Hasol, D. (1998). *Ansiklopedik Mimarlık Szlğ, (7. Baskı).* İstanbul: Yem Yayın.

Karaca, Y. (2004). *Doğu Anadolu Bölgesi Hristiyan Dini Mimarisinde Jamatun Yapıları* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Karaca, Y. (2005). Doğu Anadolu Bölgesi Hristiyan Dini Mimarisinde Jamatun Yapıları”, *Bilim Eşiği 2: Sanat Tarihinde Gençler Semineri. Bildiriler*, 1-28. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları

Karaca, Y. (2016). Van Gevaş’taki Saint Etienne Manastırı (Nakaravank-Ağın) ve Gevaş Kıyı şeridindeki Tek Nefli Kiliseler zerine Bir n Değerlendirme. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 31, 151-193.

Karaca, Y. ve şan, H. (2020). şırnak İdil’deki manastırlar. E. alış ve R. Yelen (Ed), *Sanat ve kültür tarihi araştırmaları* (s.457-493) içinde. İstanbul: Hiperyayın

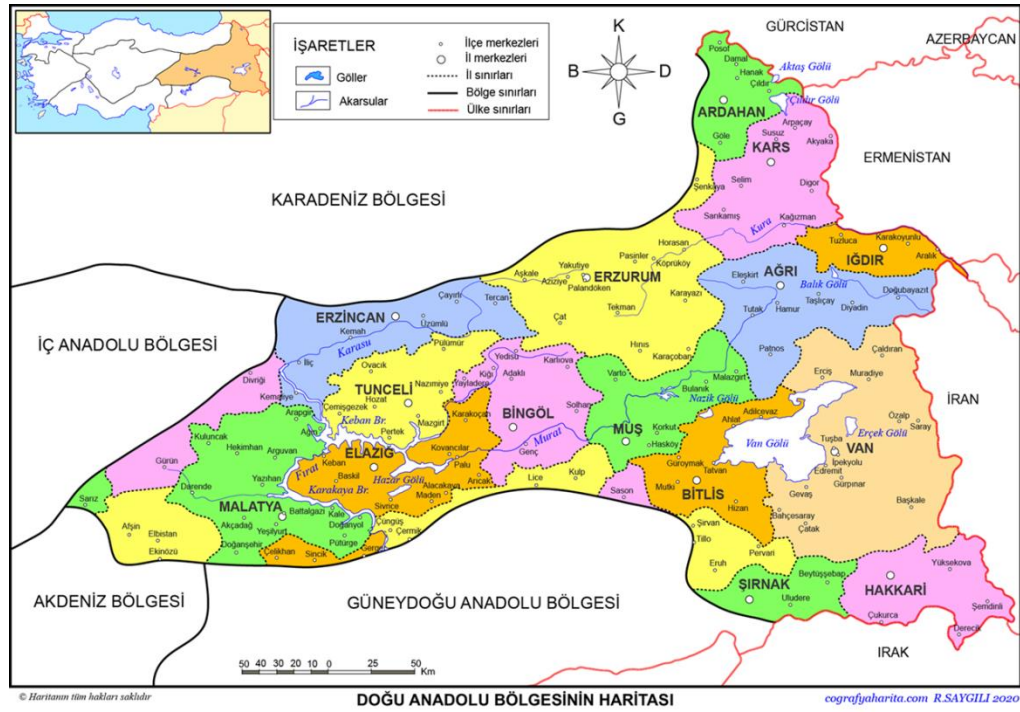
Karapetian, S. (2015). Research on Armenian Architecture, *VARDZK 1*, 1-30.

Kılıç, S., Top M. ve Karaca, Y. (2006). Van’da Ortaçağ ve Sonrası Yapılar. S. Kılıç (Ed), *Van 2006 Kültür ve Turizm Envanteri -I- Tarihsel Değerler*, (s. 171-312) içinde. İstanbul: T.C. Van Valiliği Yayınları.

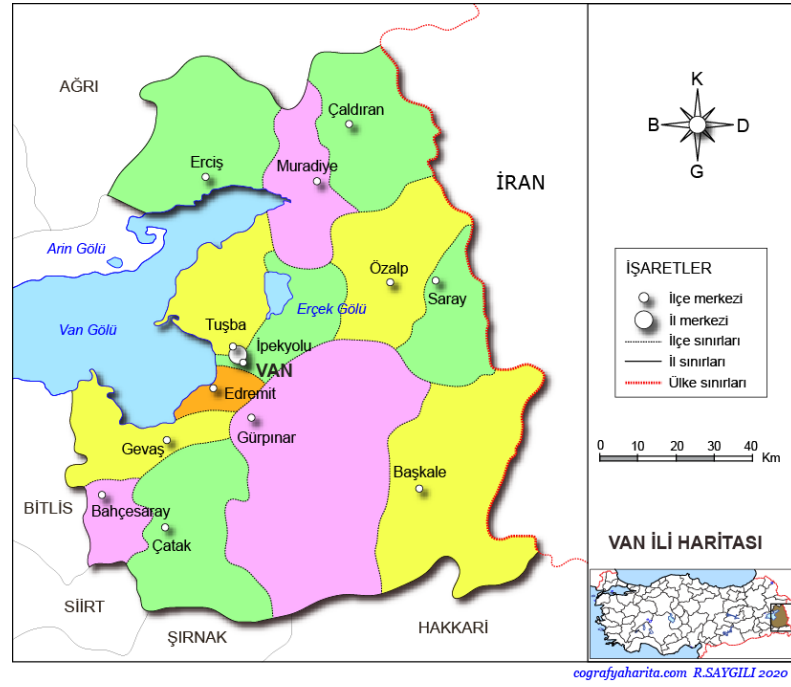
Layard, A. H. (1853). *Discoveries in the Ruins of Nineveh and Babylon with Travels in Armenia, Kurdistan*, London: G.P. Putnam and Co.

- Nişanyan, S. (2024). *Türkiye'nin Ermeni Coğrafyası*. İstanbul: Liberus Kitap
- Mnatsakanyan, S. X. (1952). *Arxitektura Armyanskix Pritvorov*, s. 18-20.
- Saraçoğlu, H. (1989). *Doğu Anadolu Bölgesi*. İstanbul: MEB Yayınları
- Sözen, M ve Tanyeli, U. (1994). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Şan, H. (2024). *Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Müzelerde Bulunan Hristiyan Konulu Taş Eserler*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Thierry, J. M (1970). Monasteres Armeniens du Vaspurakan–IV. *Revue des Etudes Armeniennes, Nouvelle Serie Tome VII*, 123-170. Paris.
- Thierry, J. M (1986). La Renaissance Architecturale du XVII. Siecle au Vaspurakan”, *Armenian Etudes Armeniennes in Memoriam Haiğ Berberian*, Dickran K. (Çev.), 793-827, Paris: Calouste Gulbekian Foundation.
- Thierry, J.M (1989), *Monuments arméniens du Vaspurakan*. Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner.
- Thierry, J.M ve Donabedian, P. (1989). *Armenian Art*. New York: H.N. Abrams
- Top, M (2001). Hakkâri İli Yüksekova, Şemdinli Ve Çukurca İlçeleri Yüzey Araştırması 2000 Nasturi Kiliselerinin Plan Tipleri Üzerine, *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler*, (s.517- 536). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Top, M (2006). Hakkâri'nin Ortaçağ ve Sonrası Kültürel Dokusu Üzerine Bir Değerlendirme, *I. Van Gölü Havzası Sempozyumu*, (s. 173–186) içinde. Van Valiliği Yayınları.
- Top, M (2011). Hakkâri'nin Mimari ve Sanat Mirası, *Hakkâri*, (s. 197-268) içinde. Hakkâri Valiliği Yayınları.
- Tuntay, S. (2022). *Bitlis Hizan'daki Hristiyan Dini Mimarisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Uluçam, A. (2000). *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı -I- Van*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- <http://www.bahcesaray.gov.tr/tarihsel-gelisim>. E.T. 15.02.2025
- <http://cografyaharita.com/haritalarim/4mdogu-anadolu-bolgesi-iller-haritasi.png>. E.T.15.04.2025
- <http://cografyaharita.com/haritalarim/4l-van-ili-haritasi.png>. E.T. 13.03.2025

Haritalar

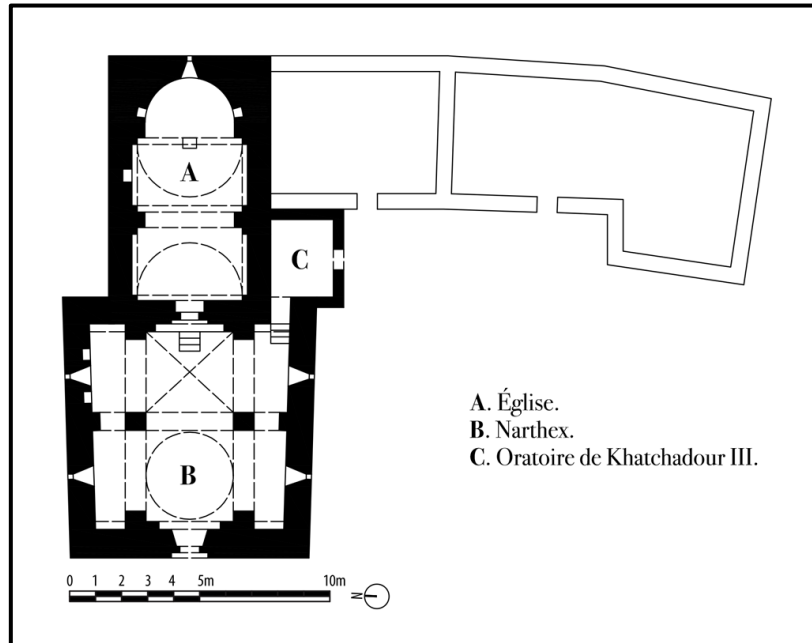

Harita 1: Doğu Anadolu Bölgesi Haritası (<http://cografyaharita.com/haritalarim/4mdogu-anadolu-bolgesi-iller-haritasi.png>. E.T.15.04.2025)

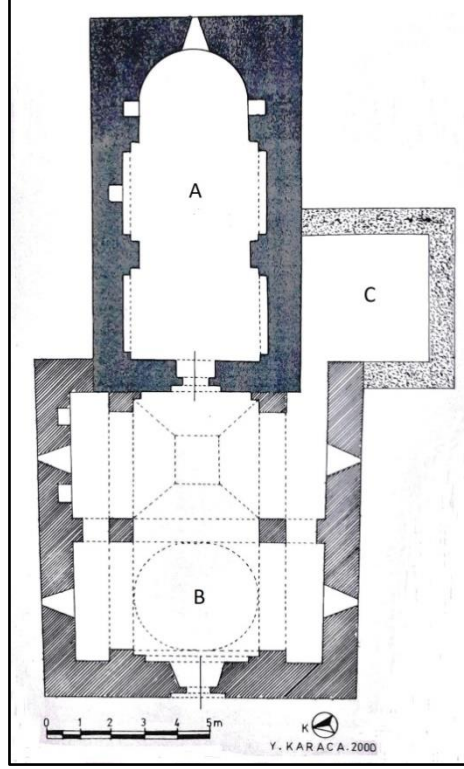
Harita 2: Van İl Haritası (<http://cogrfyaharita.com/4l-van-ili-haritasi.png>, E.T. 13.03.2025)

Çizimler

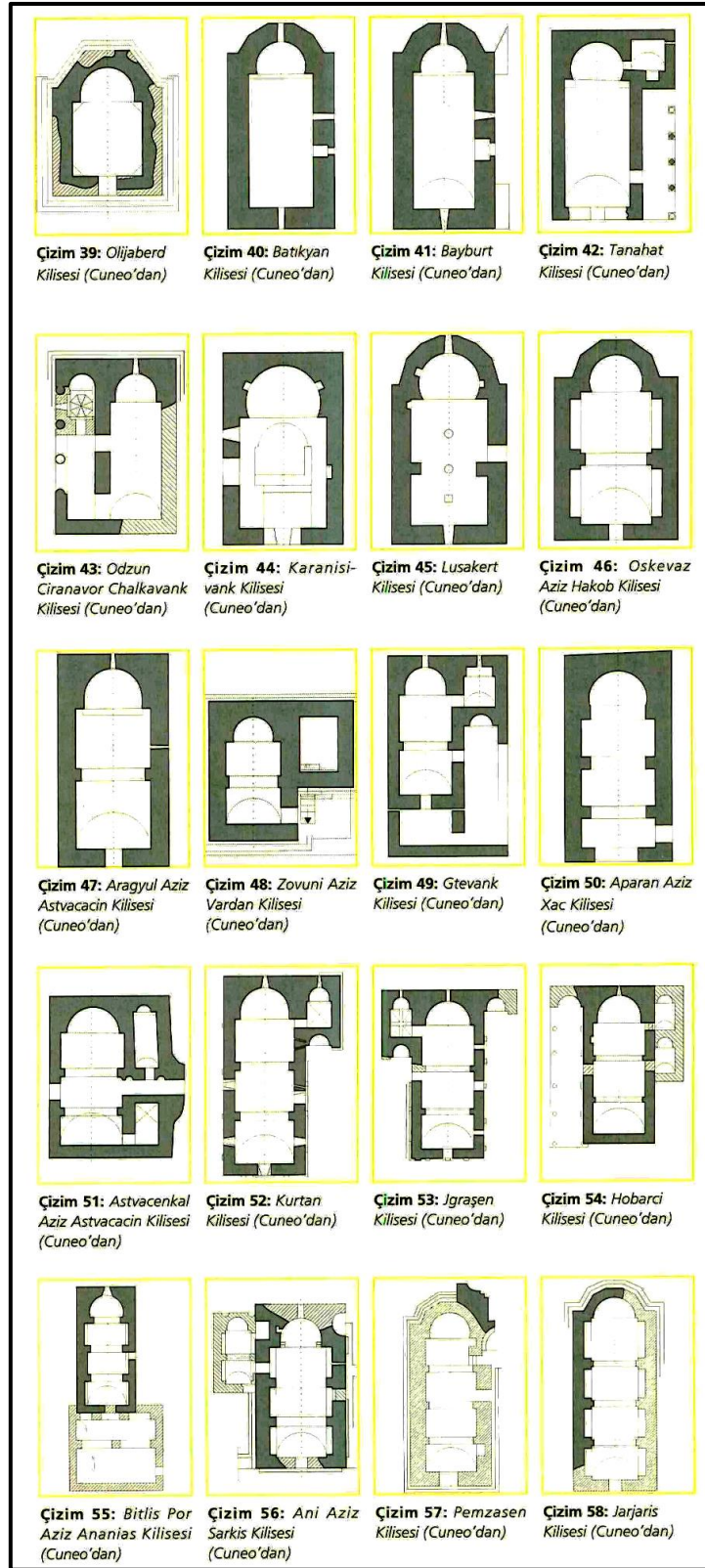

Çizim 1: Van Bahçesaray Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank) Planı (Thierry, 1989)

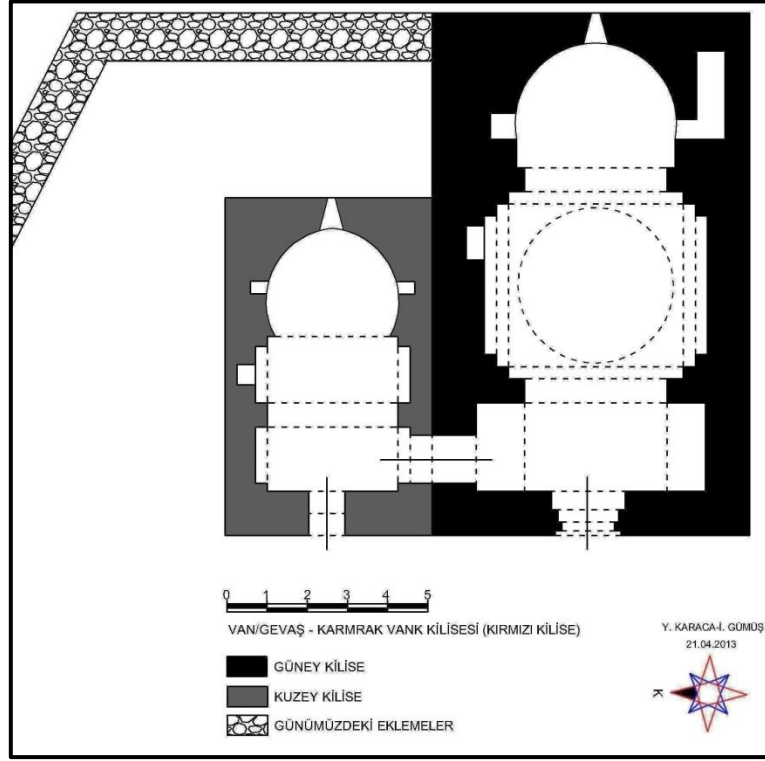
Van Bahesaray'da Mimari zellikleriyle Az Tanınan Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank-Sarivank-Horozvank-Dira Han)

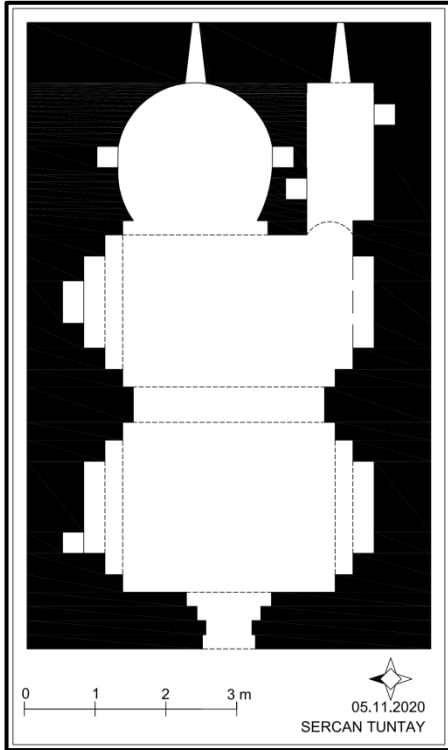
izim 2: Van Bahesaray Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank) Mevcut Planı
A. Saint Georges Kilisesi **B.** Saint Georges Jamatunu **C.** III. Khatchatour Chiroyan Şapeli

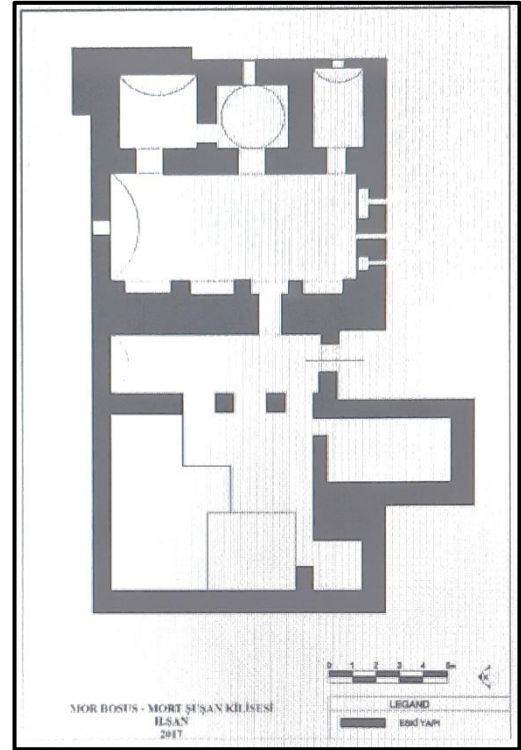
Çizim 3: Ermeni Mimarisine Ait Tek Nefli Kilise Örnekleri (F. Bayram)

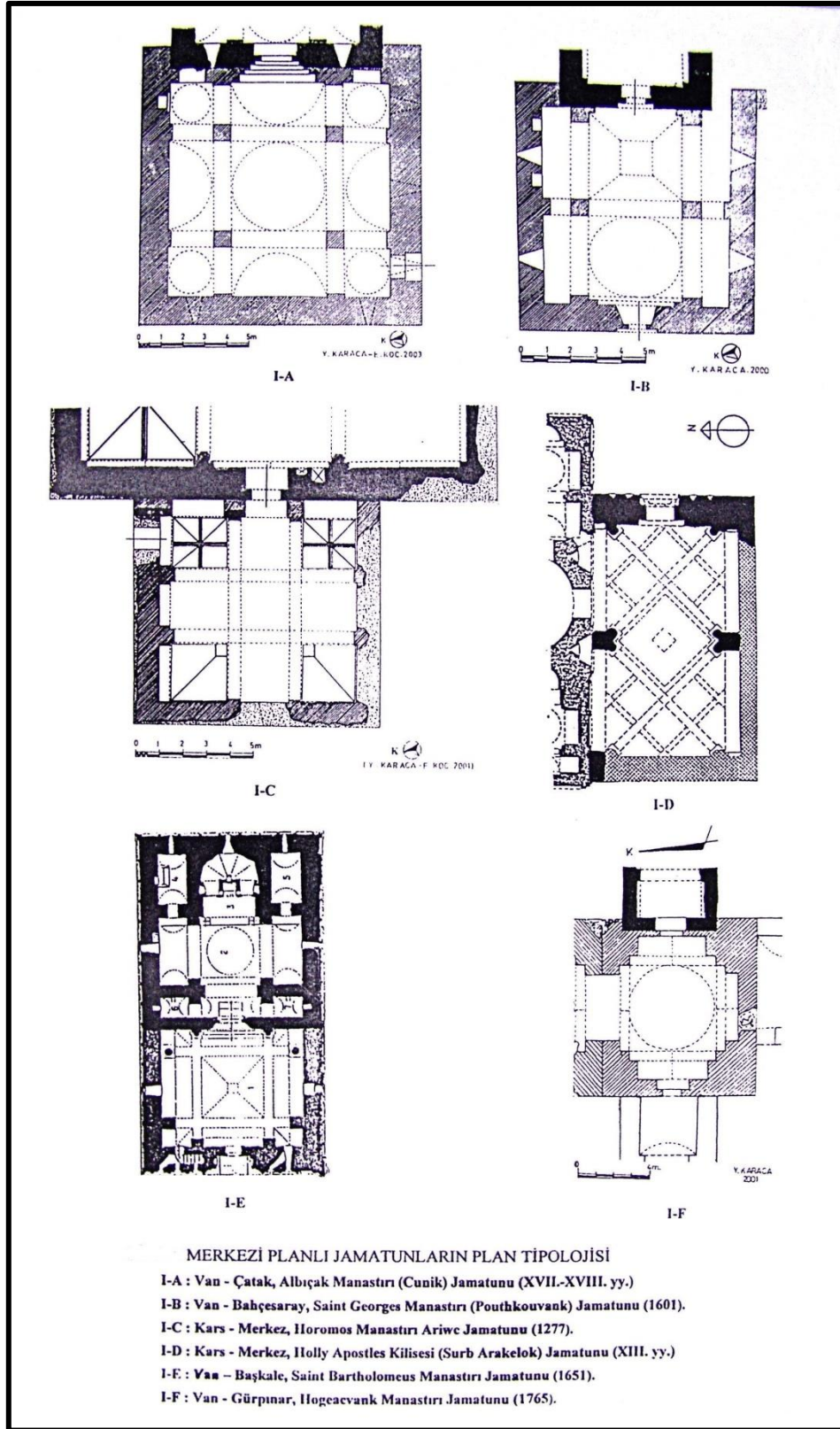
izim 4: Van Gevaş Kamrak Vank Manastır Kiliseleri Mevcut Planı

izim 5: Bitlis Hizan Soğuksu Kilisesi Planı

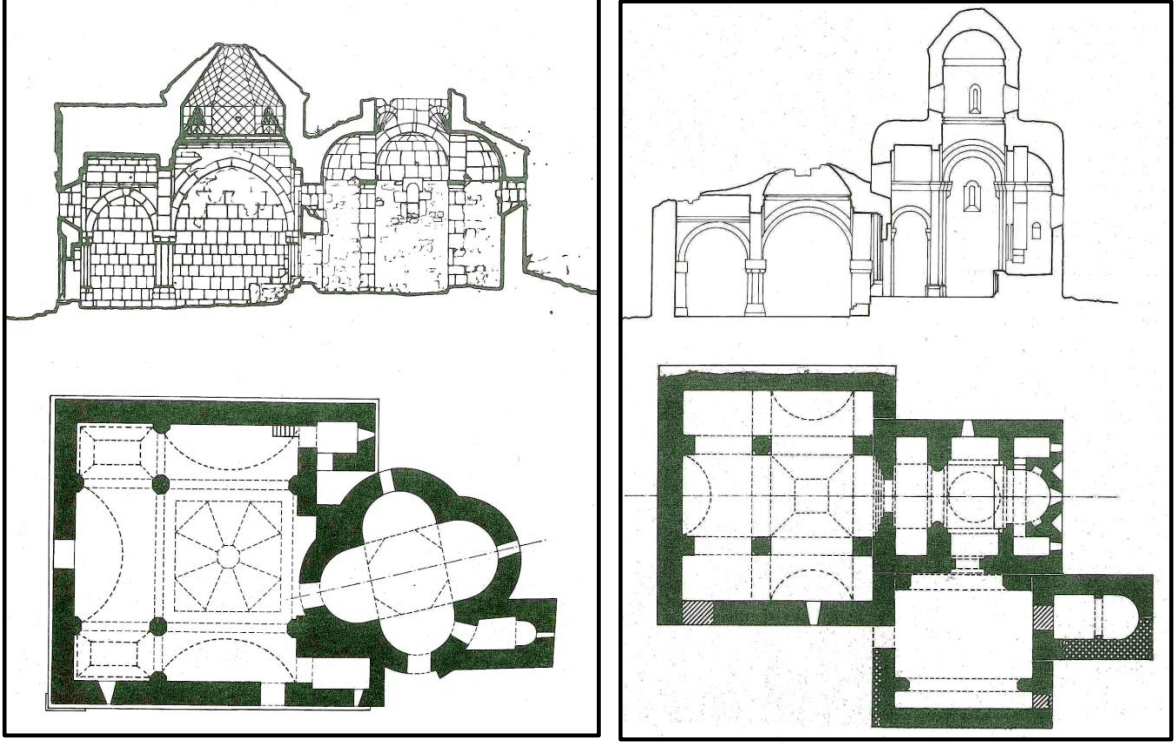

izim 6: Şırnak İdil Mor Bosus Manastırı Planı

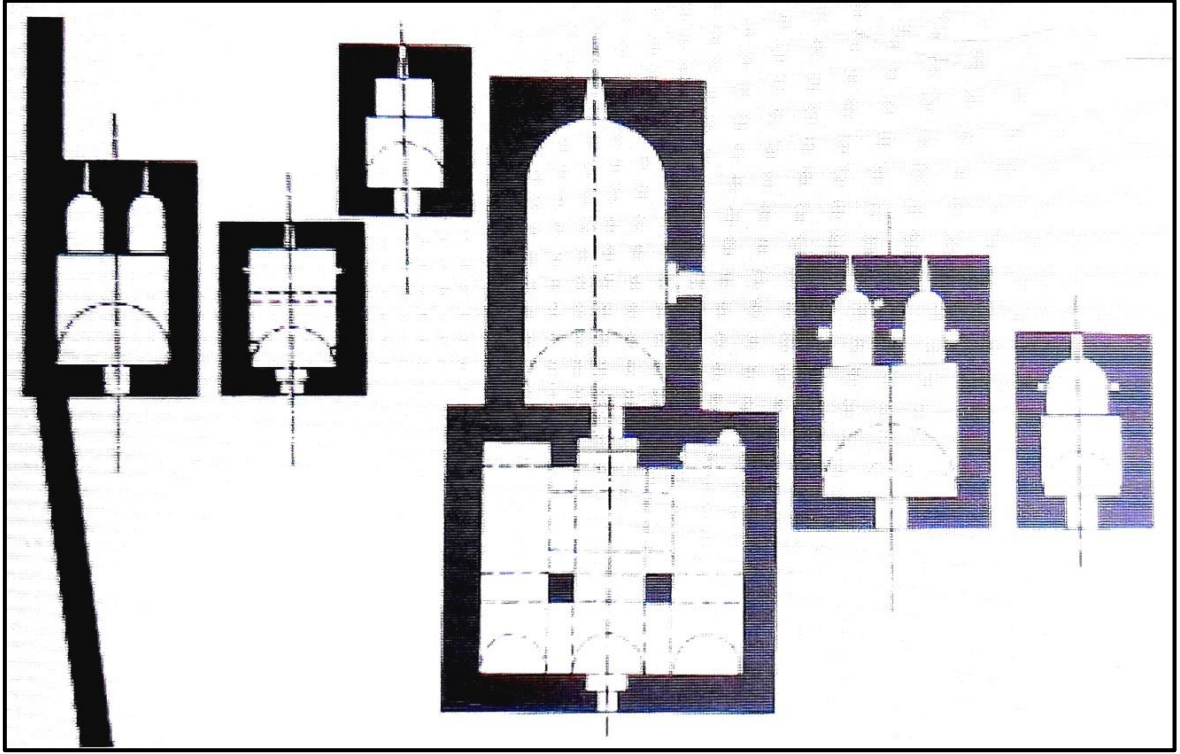

Çizim 7: Merkezi Planlı Jamatunların Plan Tipolojisi (Karaca, 2005)

Van Bahçesaray'da Mimari zellikleriyle Az Tanınan Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank-Sarivank-Horozvank-Dıra Han)

Çizim 8: Hayravank Manastırı Planı (Cuneo, 1988) izim 9: Sxmuradivank Manastırı Planı (Cuneo, 1988)

Çizim 10: Arakyalıvank Manastırı Planı (Cuneo, 1988)

Fotoğraf 1: Van Bahcesaray İlçesindeki Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank) Kuzeyden Görünüş

Fotoğraf 2: Saint Georges Manastırı'nın (Pouthkouvank) 1974'te Kuzeydoğudan Görünüşü
(Armen Haknazarian, VARDZQ-1: 24)

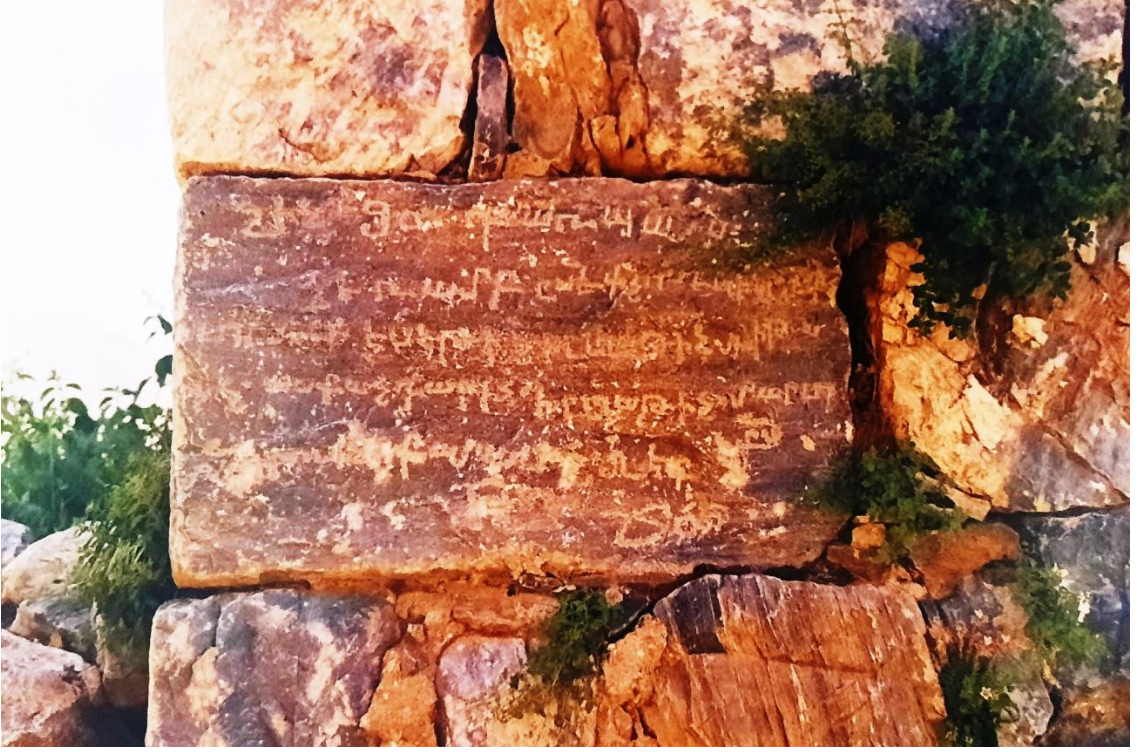
Van Bahesaray’da Mimari zellikleriyle Az Tanınan Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank-Sarivank-Horozvank-Dira Han)

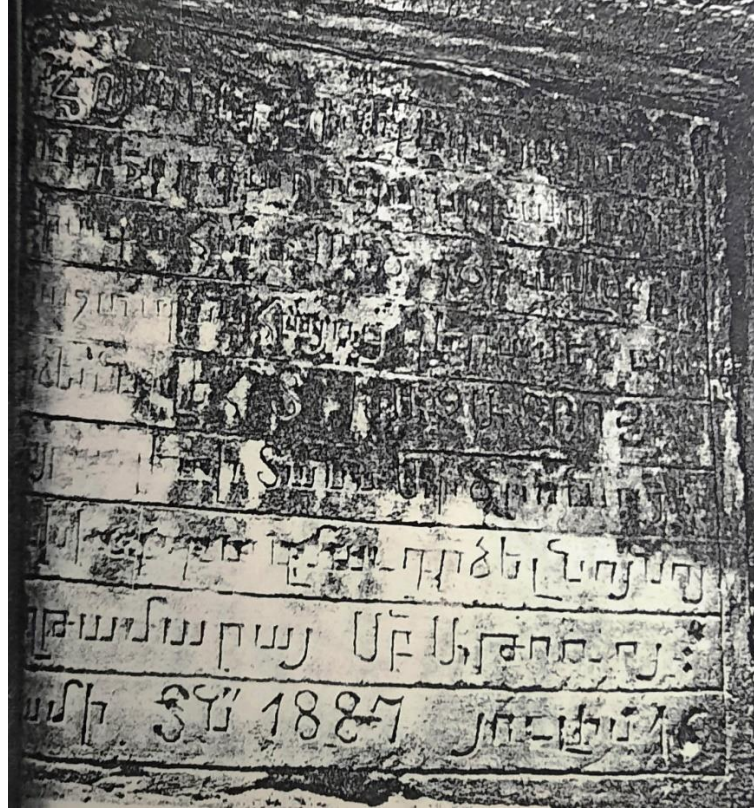
Fotoğraf 3: Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank) Jamatununun 1974 te İ Mekândan Görünüşü
(Armen Hakhnazarian, VARDZQ-1: 10)

Fotoğraf 4: Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank) Güneydeki Ek Mekânların Görünüşü

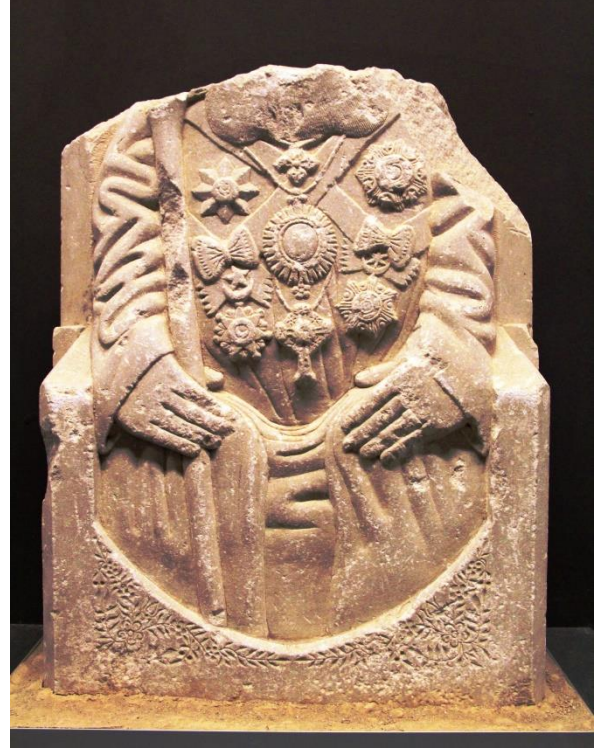

Fotoğraf 5: Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank) Jamatunu Batı Cephe İnşa Kitabesi

Fotoğraf 6: Saint Georges Manastırı III. Khatchatour Chiroyan Şapeli İnşa Kitabesi (Thierry, 1970)

Van Bahçesaray'da Mimari zellikleriyle Az Tanınan Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank-Sarivank-Horozvank-Dira Han)

Fotoğraf 7-8: Şapeli Yaptıran Akdamar Katogikosu III. Khatchatour Chiroyan'ın Fotoğrağrafı ve Van Müzesi'ndeki Mezar Taşı (Şan: 2024)

Fotoğraf 9: Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank) Kuzeyden Genel Görünüşü

Fotoğraf 10: Saint Georges Kilisesi Batı Cephe ve Girişin Jamatunun İçinden Görünüşü

Fotoğraf 11: Saint Georges Kilisesi Batı Duvar ve Mazgal Pencerenin Kilise İçinden Görünüşü

Van Bahçesaray’da Mimari zellikleriyle Az Tanınan Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank-Sarivank-Horozvank-Dıra Han)

Fotoğraf 12: Saint Georges Kilisesi Güney Cephe ve Ek Mekânların Güneyden Görünüşü

Fotoğraf 13: Saint Georges Kilisesi Doğu Cephe Görünüşü

Fotoğraf 14: Saint Georges Kilisesi Kuzey Cephenin Kuzeydoğudan Görünüşü

Fotoğraf 15: Saint Georges Kilisesi İç Mekân ve Apsisin Batıdan Görünüşü

Fotoğraf 16: Saint Georges Kilisesi İç Mekân Güney Duvarının Görünüşü

Fotoğraf 17: Saint Georges Kilisesi İç Mekân Kuzey Duvarının Görünüşü

Fotoğraf 18: Saint Georges Manastırı Jamatununun Kuzeybatıdan Genel Görünüşü

Fotoğraf 19: Saint Georges Manastırı Jamatununun Batı Cephe Görünüşü

Fotoğraf 20: Saint Georges Manastırı Jamatunu Güney Cephesinin Güneybatıdan Görünüşü

Fotoğraf 21: Saint Georges Manastırı Jamatununu Kiliseye Bağlayan Doğu Duvar Payeleri

Van Bahçesaray’da Mimari zellikleriyle Az Tanınan Saint Georges Manastırı (Pouthkouvank-Sarivank-Horozvank-Dıra Han)

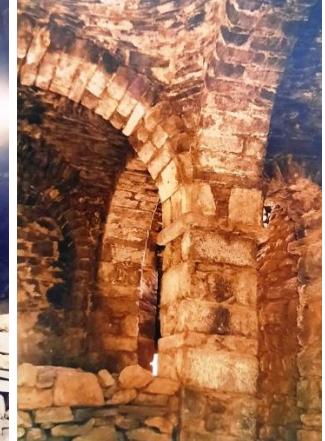
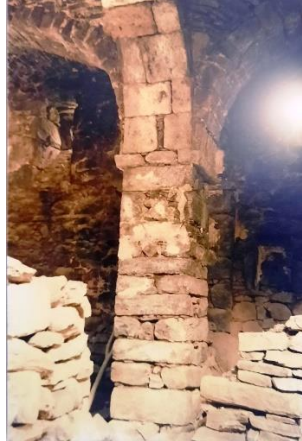
Fotoğraf 22: Saint Georges Manastırı Jamatununun İ Güneydoğru Köşedeki Şapel Girişİ

Fotoğraf 23: Saint Georges Manastırı Jamatunu Kuzey Görünüşü Cephe

Fotoğraf 24: Saint Georges Manastırı Jamatunu İç Mekân ve Yıkık Üst Örtünün Görünüşü

Fotoğraf 25-26: Saint Georges Manastırı Jamatunu İç Mekân Üst Örtü Taşıyıcı Serbest Duvar Payeleri (httpswww. jelleverheij. netmonumentshaneputy. html).

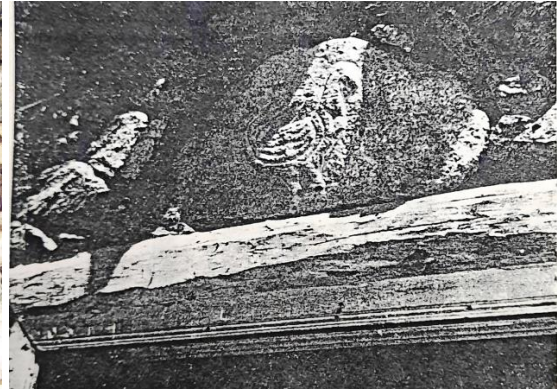
Fotoğraf 27: Saint Georges Manastırı Jamatunu İç Mekân Kemerler ve Üst Örtüden Görünüş

Fotoğraf 28: Saint Georges Manastırı Jamatunu İç Batı Giriş Bölümü Kubbesi Mekân

Fotoğraf 29: Saint Georges Manastırı Jamatunu İç Mekân Kuzey Duvar ve Tonoza Üst Örtü

Fotoğraf 30: III. Khatchatour Chiroyan Şapeli Giriş Alınlığındaki Horoz Kabartması (Thierry, 1970).